

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 18ης Ιανουαρίου 2001 *

Στην υπόθεση C-162/99,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους F. P. Ruggeri Laderchi και B. Mongin, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Ιταλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενης από τον καθηγητή U. Leanza, επικουρούμενο από την F. Quadri, avvocato dello Stato, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

καθής,

που έχει ως αντικείμενο να διαπιστώσει ότι η Ιταλική Δημοκρατία:

- επιτρέποντας να εξακολουθήσει το νομοθετικό διάταγμα 233 του προσωρινού Αρχηγού του Κράτους, της 13ης Σεπτεμβρίου 1946, καίτοι τροποποιήθηκε με το

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

άρθρο 9 του νόμου 362, της 8ης Νοεμβρίου 1991, να εφαρμόζεται κατά τρόπον ώστε οι οδοντίατροι που ασκούν επάγγελμα στην Ιταλία να υπέχουν de facto υποχρέωση κατοικίας στη χώρα αυτή,

- διατηρώντας σε ισχύ το άρθρο 15 του τίτλου IV του νόμου 409, της 24ης Ιουλίου 1985, το οποίο παραπέμπει στο άρθρο 1 του νόμου 1398, της 14ης Δεκεμβρίου 1964, από το οποίο προκύπτει ότι μόνον οι οδοντίατροι που είναι Ιταλοί υπήκοοι μπορούν να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ιατρικού συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρα 39 ΕΚ και 43 ΕΚ),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. Gulmann, πρόεδρο τμήματος, B. Σκουρή, J.-P. Puissochet, R. Schintgen (εισηγητή) και F. Macken, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Léger,
γραμματέας: R. Grass,

έχοντας υπόψη την έκθεση του εισηγητή δικαστή,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 9ης Νοεμβρίου 2000,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Απριλίου 1999, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άσκησε, δυνάμει του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 226 ΕΚ), προσφυγή με την οποία ζητεί να διαπιστωθεί ότι η Ιταλική Δημοκρατία:
 - επιτρέποντας να εξακολουθήσει το νομοθετικό διάταγμα 233 του προσωρινού Αρχηγού του Κράτους, της 13ης Σεπτεμβρίου 1946, καίτοι τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 του νόμου 362, της 8ης Νοεμβρίου 1991, να εφαρμόζεται κατά τρόπον ώστε οι οδοντίατροι που ασκούν επάγγελμα στην Ιταλία να υπέχουν de facto υποχρέωση κατοικίας στη χώρα αυτή,

 - διατηρώντας σε ισχύ το άρθρο 15 του τίτλου IV του νόμου 409, της 24ης Ιουλίου 1985, το οποίο παραπέμπει στο άρθρο 1 του νόμου 1398, της 14ης Δεκεμβρίου 1964, από το οποίο προκύπτει ότι μόνον οι οδοντίατροι που είναι Ιταλοί υπήκοοι μπορούν να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ιατρικού συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρα 39 ΕΚ και 43 ΕΚ).

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

- 2 Το νομοθετικό διάταγμα 233 του προσωρινού Αρχηγού του Κράτους, της 13ης Σεπτεμβρίου 1946, σχετικά με την ανασύσταση των συλλόγων των ιατρικών επαγγελματιών και την κανονιστική ρύθμιση της ασκήσεως των επαγγελμάτων αυτών (στο εξής: νομοθετικό διάταγμα του 1946), προβλέπει, στο άρθρο 9, στοιχείο ε, ότι, για να εγγραφεί κάποιος στα μητρώα, πρέπει «να έχει την κατοικία του στην περιφέρεια του συλλόγου».
- 3 Το άρθρο 11, στοιχείο b, του νομοθετικού διατάγματος 1946 ορίζει ότι η διαγραφή από τα μητρώα γίνεται σε περίπτωση «μεταφοράς στην αλλοδαπή της κατοικίας του εγγεγραμμένου».
- 4 Το άρθρο 1 του νόμου 1398, της 14ης Δεκεμβρίου 1964, ο οποίος τροποποιεί και συμπληρώνει τον νόμο 736, της 10ης Ιουλίου 1960, για την εγγραφή στα μητρώα μελών των ιταλικών ιατρικών συλλόγων που κατοικούν στην αλλοδαπή (στο εξής: νόμος του 1964), προσέθεσε την ακόλουθη παράγραφο στο άρθρο 11 του νομοθετικού διατάγματος του 1946:

«Στην περίπτωση που αφορά το στοιχείο b, το μέλος ιατρικού συλλόγου που ασκεί το ελεύθερο επάγγελμά του στην αλλοδαπή ή το οποίο εργάζεται στην αλλοδαπή σε νοσοκομείο, σε δημόσιο οργανισμό ή σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μπορεί να διατηρήσει, κατόπιν αιτήσεώς του, την εγγραφή στα μητρώα του επαγγελματικού συλλόγου από τον οποίο διεγράφη».

- 5 Το άρθρο 9, έκτο εδάφιο, του νόμου 409, της 24ης Ιουλίου 1985, σχετικά με το επάγγελμα του χειρουργού-οδοντιάτρου και τις διατάξεις σχετικά με το δικαίωμα εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από οδοντιάτρους, υπηκόους κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: νόμος του 1985), προβλέπει ότι ο αρμόδιος ιατρικός σύλλογος ακολουθεί τη διαδικασία εγγραφής στα μητρώα σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.
- 6 Το άρθρο 15 του νόμου του 1985, που αποτελεί μέρος του κεφαλαίου IV, με τίτλο «Άσκηση του επαγγέλματος σε άλλα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από τους χειρουργούς-οδοντιάτρους, Ιταλούς υπηκόους», ορίζει:

«Οι χειρουργοί-οδοντίατροι, Ιταλοί υπήκοοι, οι οποίοι μεταφέρουν την κατοικία τους σε ένα από τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μπορούν, κατόπιν αιτήσεως, να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στον ιταλικό ιατρικό σύλλογο, στον οποίο ανήκουν».

- 7 Το άρθρο 9, στοιχείο ε, του νομοθετικού διατάγματος του 1946 τροποποιήθηκε με το άρθρο 9, με τίτλο «Κριτήρια για την εγγραφή στα μητρώα», του νόμου 362, της 8ης Νοεμβρίου 1991, σχετικά με τους κανόνες αναδιοργανώσεως του φαρμακευτικού τομέα (στο εξής: νόμος του 1991). Προβλέπει έκτοτε ότι, για την εγγραφή στα μητρώα, πρέπει «να έχει κανείς την κατοικία του ή να ασκεί το επάγγελμά του στην περιφέρεια του συλλόγου».
- 8 Από τον φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι ο κανονισμός του συλλόγου των ιατρών-χειρουργών και των χειρουργών-οδοντιάτρων της επαρχίας της Imperia (στο εξής: κανονισμός του συλλόγου της επαρχίας της Imperia), ο οποίος εκδόθηκε το 1991, περιλαμβάνει, στα άρθρα 9, στοιχείο ε, και 11, στοιχείο b, παρεμφερείς διατάξεις με τα άρθρα 9, στοιχείο ε, και 11, στοιχείο b, του νομοθετικού διατάγματος του 1946, ως είχαν αρχικώς.

Η προ της ασκήσεως προσφυγής διαδικασία

- 9 Η Επιτροπή, πληροφορηθείσα για την ύπαρξη των διατάξεων που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη σκέψη για τον κανονισμό του συλλόγου της επαρχίας της Imperia, με την ευκαιρία γραπτής ερωτήσεως που της υπέβαλε στις 21 Ιουνίου 1995 μέλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΕ C 227, σ. 20), και φρονώντας ότι οι διατάξεις του νομοθετικού διατάγματος του 1946, παρεμφερείς με τις οποίες είναι οι διατάξεις του εν λόγω κανονισμού, αντίκεινται στα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης, με έγγραφο οχλήσεως της 17ης Μαρτίου 1997, κάλεσε την Ιταλική Κυβέρνηση να υποβάλει τις παρατηρήσεις της εντός δύο μηνών.

- 10 Με έγγραφο της 26ης Αυγούστου 1997, οι ιταλικές αρχές απάντησαν ότι, κατόπιν των τροποποιήσεων των άρθρων 9, στοιχείο e, και 11, στοιχείο b, του νομοθετικού διατάγματος του 1946 με τους νόμους του 1964 και του 1991, οι διατάξεις αυτές είναι έκτοτε σύμφωνες με τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης.

- 11 Στις 11 Ιουνίου 1998, η Επιτροπή απηύθυνε αιτιολογημένη γνώμη στην Ιταλική Δημοκρατία, με την οποία επανέλαβε τις επικρίσεις της κατά της ιταλικής νομοθεσίας και κάλεσε αυτό το κράτος μέλος να λάβει, εντός προθεσμίας δύο μηνών από της κοινοποιήσεως της εν λόγω αιτιολογημένης γνώμης, τα μέτρα που είναι αναγκαία για να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης.

- 12 Με έγγραφο της 23ης Δεκεμβρίου 1998, οι ιταλικές αρχές απάντησαν στην αιτιολογημένη γνώμη ισχυριζόμενες ότι, όσον αφορά την υποχρέωση κατοικίας, μολονότι ο νόμος του 1991 αναφέρεται στον φαρμακευτικό τομέα, το πεδίο εφαρμογής του *ratione personae* εκτείνεται στους οδοντιάτρους. Όσον αφορά τη διαγραφή από τα μητρώα του οδοντιατρικού συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας στην αλλοδαπή, οι ιταλικές αρχές επικαλέστηκαν ενδεχόμενη τροποποίηση του άρθρου 11, στοιχείο b, του νομοθετικού διατάγματος του 1946 και αναγνώρισαν ότι

το άρθρο 15 του νόμου του 1985, επιφυλάσσοντας τη δυνατότητα διατηρήσεως της εγγραφής στα εν λόγω μητρώα μόνο στους Ιταλούς υπηκόους, δεν συνάδει προς το κοινοτικό δίκαιο. Οι ιταλικές αρχές ανήγγειλαν παρέμβαση του αρμόδιου υπουργού ώστε η διάταξη αυτή να μην εφαρμόζεται κατά τρόπο δημιουργούντα δυσμενείς διακρίσεις καθώς και νομοθετικά μέτρα αποβλέποντα στην τροποποίησή της.

- 13 Η Επιτροπή, κρίνοντας την απάντηση αυτή ανεπαρκή, άσκησε την υπό κρίση προσφυγή, η οποία περιλαμβάνει δύο αιτιάσεις που πρέπει να εξεταστούν διαδοχικά.
- 14 Η πρώτη αιτίαση αφορά την υποχρέωση κατοικίας από την οποία εξαρτάται η εγγραφή στα μητρώα του οδοντιατρικού συλλόγου, δυνάμει του άρθρου 9, στοιχείο ε, του νομοθετικού διατάγματος του 1946, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1991.
- 15 Η δεύτερη αιτίαση αφορά το άρθρο 15 του νόμου του 1985, καθόσον επιφυλάσσει τη δυνατότητα μη διαγραφής από τα εν λόγω μητρώα, σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας στην αλλοδαπή, μόνο στους οδοντιάτρους που είναι Ιταλοί υπήκοοι.

Επί της υποχρεώσεως κατοικίας

- 16 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η επιβληθείσα από τις ιταλικές αρχές υποχρέωση κατοικίας συνιστά περιορισμό στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, καθόσον εμποδίζει τους οδοντιάτρους που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος να ανοίξουν και να λειτουργήσουν δεύτερο ιατρείο στην ιταλική επικράτεια ή να ασκήσουν εκεί την επαγγελματική τους δραστηριότητα ως μισθωτοί χωρίς να μεταφέρουν την κατοικία τους στο ιταλικό έδαφος.

Η Επιτροπή προσθέτει ότι τέτοια υποχρέωση κατοικίας δεν δικαιολογείται από την ανάγκη να διασφαλιστεί η τήρηση δεοντολογικών κανόνων ούτε η συνέχεια των ιατρικών παροχών και η εγγύτητα ιατρού προς τον ασθενή.

- 17 Η Επιτροπή διευκρινίζει ότι η τροποποίηση του νομοθετικού διατάγματος του 1946 με τον νόμο του 1991, ο οποίος είναι τομεακός νόμος αφορών μόνον τους φαρμακοποιούς, δημιούργησε συγκεχυμένη και αβέβαιη νομική κατάσταση, η οποία δεν συνάδει με την ορθή εφαρμογή των άρθρων 48 και 52 της Συνθήκης, και επομένως δεν έθεσε τέλος στην παράβαση. Η Επιτροπή ερμηνεύει το γεγονός αυτό ως έμπρακτη απόδειξη ότι, αφενός, ο κανονισμός του συλλόγου της επαρχίας της Imperia συνεχίζει, παρά τη νομοθετική μεταβολή, να επιβάλλει υποχρέωση κατοικίας ανάλογη με αυτήν του νομοθετικού διατάγματος του 1946, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τον νόμο του 1991. Η Επιτροπή επισημαίνει, αφετέρου, ότι η εθνική ομοσπονδία των συλλόγων των ιατρών-χειρουργών και των χειρουργών-οδοντιάτρων (στο εξής: εθνική ομοσπονδία), με έγγραφο που απηύθυνε στις 16 Ιανουαρίου 1998 στον εν λόγω επαρχιακό σύλλογο, επιβεβαίωσε, εφόσον δεν υπήρξε απάντηση του Υπουργείου Υγείας και του Υπουργείου Εξωτερικών στις υποβληθείσες συναφώς ερωτήσεις, «την ανάγκη, υπό την έννοια του ιδρυτικού νόμου, του κοινοτικού υπηκόου που σκοπεύει να ασκήσει το επάγγελμα [στην Ιταλία], να κατοικεί εντός του επαρχιακού συλλόγου εγγραφής».
- 18 Η Ιταλική Δημοκρατία ισχυρίζεται ότι το άρθρο 9, στοιχείο ε, του νομοθετικού διατάγματος του 1946, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1991, συνάδει πλήρως με τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης. Πράγματι, προβλέποντας έκτοτε ότι, για την εγγραφή στα μητρώα, αρκεί ο ενδιαφερόμενος να ασκεί το επάγγελμά του εντός της περιφέρειας του εν λόγω συλλόγου, η διάταξη αυτή επιτρέπει σε κάθε ενδιαφερόμενο να ιδρύει ή να διατηρεί πολλά κέντρα δραστηριοτήτων επί του εδάφους της Κοινότητας.
- 19 Η Ιταλική Δημοκρατία προσθέτει ότι, σύμφωνα με τους ισχύοντες στην ιταλική έννομη τάξη ερμηνευτικούς κανόνες, η τροποποίηση του άρθρου 9, στοιχείο ε, του

νομοθετικού διατάγματος του 1946 με τον νόμο του 1991 εφαρμόζεται σε όλα τα ιατρικά επαγγέλματα, περιλαμβανομένων των οδοντιάτρων. Συναφώς, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι ορισμένοι τοπικοί σύλλογοι ή η εθνική ομοσπονδία ερμήνευσαν εσφαλμένως την ισχύουσα νομοθεσία και την παραβίασαν.

- 20 Για να κριθεί το βάσιμο της αιτιάσεως αυτής, επισημαίνεται, πρώτον, ότι συνολογείται ότι το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος εξαρτά την εγγραφή στα μητρώα του οδοντιατρικού συλλόγου και, ως εκ τούτου, την άσκηση του επαγγέλματος του οδοντιάτρου από την υποχρέωση να κατοικούν οι ενδιαφερόμενοι εντός της περιφέρειας του επαγγελματικού συλλόγου στον οποίο ζητούν να εγγραφούν, συνιστά περιορισμό στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, καθόσον τέτοια υποχρέωση εμποδίζει τους οδοντιάτρους που είναι εγκατεστημένοι ή κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος να ανοίγουν δεύτερο ιατρείο στο έδαφος του πρώτου κράτους ή να ασκούν εκεί τη δραστηριότητά τους ως μισθωτοί (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, απόφαση της 20ής Μαΐου 1992, C-106/91, Ramrath, Συλλογή 1992, σ. I-3351, σκέψεις 20 έως 22 και 28).
- 21 Περαιτέρω, εν προκειμένω, κανένας λόγος γενικού συμφέροντος ικανός να δικαιολογήσει τέτοιο περιορισμό δεν προβλήθηκε από την Ιταλική Δημοκρατία.
- 22 Δεύτερον, υπενθυμίζεται ότι η ανάγκη διασφάλισης της πλήρους εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου επιβάλλει στα κράτη μέλη όχι μόνο να συμμορφώνουν τις νομοθεσίες τους προς το κοινοτικό δίκαιο, αλλά επιτάσσει επίσης να προβλέπουν τη θέσπιση νομικών διατάξεων ικανών να δημιουργήσουν μια επαρκώς ακριβή, σαφή και διαφανή κατάσταση ώστε να καθίσταται δυνατό στους ιδιώτες να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και να τα προβάλλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (βλ., συναφώς, σε θέματα οδηγίων, αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 1991, C-360/87, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1991, σ. I-791, σκέψη 12, και της 15ης Ιουνίου 1995, C-220/94, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, Συλλογή 1995, σ. I-1589, σκέψη 10). Συναφώς, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, η τήρηση των οποίων πρέπει να διασφαλιστεί, έχουν απευθείας εφαρμογή και οι ιδιώτες έχουν συνεπώς τη δυνατότητα να τις επικαλούνται απευθείας ενώπιον δικαστηρίων κατά του παραλείψαντος κράτους μέλους (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, την απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, C-208/90, Emmott, Συλλογή 1991, σ. I-4269, σκέψεις 20 και 21).

- 23 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει εξάλλου ότι η απαίτηση ακρίβειας, σαφήνειας και διαφάνειας που πρέπει να πληροί η εθνική νομοθεσία ισχύει επίσης όταν τίγονται γενικές αρχές συνταγματικού δικαίου, όπως η γενική αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, και είναι ιδιαίτερα σημαντική όταν οι επίδικες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου αποβλέπουν στην απονομή δικαιωμάτων στους υπηκόους άλλων κρατών μελών, στο μέτρο που οι υπήκοοι αυτοί δεν είναι συνήθως ενήμεροι επί των αρχών αυτών (απόφαση της 23ης Μαΐου 1985, 29/84, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 1985, σ. 1661, σκέψη 23).
- 24 Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν, όπως εν προκειμένω, μόνον η χρησιμοποίηση ερμηνευτικών κανόνων του εθνικού δικαίου επιτρέπει στους υπηκόους των άλλων κρατών μελών να εκτιμούν το ακριβές περιεχόμενο νομοθετικής τροποποίησης και να γνωρίζουν πλήρως τα δικαιώματά τους.
- 25 Εξάλλου, όταν, στο πλαίσιο προσφυγής λόγω παραβάσεως, οι διάδικοι διαφωνούν ως προς το ακριβές περιεχόμενο διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας, όπως εν προκειμένω της διατάξεως που απορρέει από την τροποποίηση του άρθρου 9, στοιχείο ε, του νομοθετικού διατάγματος του 1946 με το άρθρο 9 του νόμου του 1991, ιδιαίτερη σημασία προσδίδεται στην εφαρμογή, στην πράξη, των εν λόγω εθνικών διατάξεων (βλ., συναφώς, απόφαση της 10ης Ιουλίου 1986, 235/84, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1986, σ. 2291, σκέψη 14).
- 26 Η Ιταλική Δημοκρατία όμως δεν αμφισβητεί ότι πολυάριθμοι τοπικοί σύλλογοι ιατρών-χειρουργών και χειρουργών-οδοντιάτρων, καθώς και η εθνική ομοσπονδία, ερμήνευσαν το άρθρο 9, στοιχείο ε, του νομοθετικού διατάγματος του 1946, παρά την τροποποίησή του με τον νόμο του 1991, υπό την έννοια ότι μπορούσαν να συνεχίσουν να εξαρτούν την εγγραφή στα μητρώα του συλλόγου από την προϋπόθεση να έχει ο ενδιαφερόμενος την κατοικία του εντός της περιφέρειας του εν λόγω συλλόγου.

- 27 Περαιτέρω, από το έγγραφο της 16ης Ιανουαρίου 1998 της εθνικής ομοσπονδίας προκύπτει ότι το προβαλλόμενο ερμηνευτικό σφάλμα της ευνοήθηκε από το γεγονός ότι η αρμόδια ιταλική διοικητική αρχή δεν απάντησε κατά τρόπον που να διαφωτίσει την εν λόγω ομοσπονδία, ως προς το ερώτημα που της είχε υποβάλει η ομοσπονδία, όσον αφορά την εφαρμογή της προϋποθέσεως κατοικίας στους κοινοτικούς υπηκόους που επιθυμούν να ασκήσουν το επάγγελμα του οδοντιάτρου στην Ιταλία.
- 28 Ενόψει των προεκτεθέντων, επιβάλλεται το συμπέρασμα ότι η πρώτη αιτίαση της προσφυγής της Επιτροπής πρέπει να γίνει δεκτή.

Επί της διαγραφής από τα μητρώα του συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας στην αλλοδαπή

- 29 Προς στήριξη της δεύτερας της αιτιάσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η διαγραφή από τα μητρώα του συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας στην αλλοδαπή συνιστά επίσης περιορισμό στην ελευθερία εγκαταστάσεως και στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, στο μέτρο που έχει ως αποτέλεσμα να εμποδίζει τους οδοντιάτρους που είναι εγκατεστημένοι και κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος να ασκούν το επάγγελμά τους στην Ιταλία είτε ανοίγοντας εκεί δεύτερο οδοντιατρείο, είτε εργαζόμενοι στην Ιταλία ως μισθωτοί οδοντίατροι. Εξάλλου, το μέτρο αυτό δημιουργεί δυσμενείς διακρίσεις εφόσον δεν απαγορεύει στους οδοντιάτρους που είναι εγκατεστημένοι και κατοικούν στην Ιταλία να ανοίγουν δεύτερο οδοντιατρείο σε άλλο κράτος μέλος, με την προϋπόθεση να συνεχίσουν να κατοικούν στην περιφέρεια του συλλόγου στον οποίο ανήκουν στην Ιταλία.
- 30 Η Ιταλική Δημοκρατία ισχυρίζεται ότι το άρθρο 15 του νόμου του 1985 ψηφίστηκε για να ρυθμίσει κανονιστικώς την άσκηση εκ μέρους των Ιταλών υπηκόων του επαγγέλματος του οδοντιάτρου σε άλλα κράτη μέλη. Επομένως, η διάταξη αυτή δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να επιτρέπει την εφαρμογή της αντίθετα προς το δικαίωμα εγκαταστάσεως του άρθρου 11, στοιχείο b, του νομοθετικού

διατάγματος του 1946, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1964, ο οποίος επιτρέπει σε κάθε πρόσωπο που ασκεί ιατρικό επάγγελμα στην Ιταλία να διατηρεί, κατόπιν αιτήσεώς του, την εγγραφή του στα μητρώα του συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας του σε άλλο κράτος μέλος. Η Ιταλική Δημοκρατία προσθέτει ότι, για να διαλυθεί κάθε αμφιβολία επ' αυτού, η ήδη αναγγελθείσα με την απάντηση στην αιτιολογημένη γνώμη νομοθετική πρωτοβουλία σκοπεί να διευκρινίσει ότι η ευχέρεια αυτή εκτείνεται στους οδοντιάτρους όλων των κρατών μελών.

- 31 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 15 του νόμου του 1985, ο οποίος είναι μεταγενέστερος του νομοθετικού διατάγματος του 1946, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1964, και ο οποίος εφαρμόζεται μόνο στους οδοντιάτρους, επιφυλάσσει στους οδοντιάτρους ιταλικής ιθαγενείας το δικαίωμα να ζητήσουν τη διατήρηση της εγγραφής τους στα μητρώα του συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- 32 Ως έχει, η διάταξη αυτή περιέχει επομένως δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας, αντίθετη στα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης.
- 33 Αν όμως δεν ληφθεί υπόψη η σχέση του νόμου του 1985 και του νομοθετικού διατάγματος του 1946, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο του 1964, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η διατήρηση σε ισχύ, στη νομοθεσία κράτους μέλους, νομοθετικού κειμένου που δεν συμβιβάζεται με διάταξη της Συνθήκης μπορεί να προκαλέσει μια διφορούμενη κατάσταση πραγμάτων, λόγω της διατηρήσεως, όσον αφορά τα ενδιαφερόμενα υποκείμενα δικαίου, μιας αβεβαιότητας ως προς τις δυνατότητές τους να επικαλεστούν το κοινοτικό δίκαιο και, συνεπώς, η διατήρηση αυτή συνιστά, όσον αφορά το εν λόγω κράτος, παράβαση των υποχρεώσεων που υπέχει από τη Συνθήκη (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 1986, 168/85, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1986, σ. 2945, σκέψη 11· της 25ης Ιουλίου 1991, C-58/90, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 1991, σ. I-4193, σκέψεις 12 και 13, και της 29ης Οκτωβρίου 1998, C-185/96, Επιτροπή κατά Ελλάδος, Συλλογή 1998, σ. I-6601, σκέψη 32).

- 34 Συνεπώς, η Ιταλική Δημοκρατία, διατηρώντας σε ισχύ το άρθρο 15 του νόμου του 1985 το οποίο, σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας σε άλλο κράτος μέλος, επιφυλάσσει τη δυνατότητα διατηρήσεως της εγγραφής στα μητρώα του συλλόγου μόνο στους οδοντίατρους που είναι Ιταλοί υπήκοοι, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης.
- 35 Επομένως, η δεύτερη αιτίαση της προσφυγής της Επιτροπής είναι επίσης βάσιμη.
- 36 Λαμβανομένων υπόψη όλων των προηγουμένων σκέψεων, διαπιστώνεται ότι η Ιταλική Δημοκρατία:
- επιτρέποντας να εξακολουθήσει το νομοθετικό διάταγμα του 1946, καίτοι τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 του νόμου του 1991, να εφαρμόζεται κατά τρόπον ώστε οι οδοντίατροι που ασκούν επάγγελμα στην Ιταλία να υπέχουν de facto υποχρέωση κατοικίας,
 - διατηρώντας σε ισχύ το άρθρο 15 του νόμου του 1985, το οποίο παραπέμπει στο άρθρο 1 του νόμου του 1964, από το οποίο προκύπτει ότι μόνον οι οδοντίατροι που είναι Ιταλοί υπήκοοι μπορούν να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ιατρικού συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 37 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του αντιδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε να καταδικαστεί στα έξοδα αυτά η Ιταλική Δημοκρατία, η οποία ηττήθηκε, το κράτος μέλος αυτό πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα)

αποφασίζει:

1) Η Ιταλική Δημοκρατία,

- επιτρέποντας να εξακολουθήσει το νομοθετικό διάταγμα 233 του προσωρινού Αρχηγού του Κράτους, της 13ης Σεπτεμβρίου 1946, σχετικά με την ανασύσταση των συλλόγων των ιατρικών επαγγελματιών και την κανονιστική ρύθμιση της ασκήσεως των επαγγελματιών αυτών, καίτοι τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 του νόμου 362, της 8ης Νοεμβρίου 1991, σχετικά με τους κανόνες αναδιοργάνωσης του φαρμακευτικού τομέα, να εφαρμόζεται κατά τρόπον ώστε οι οδοντίατροι που ασκούν επάγγελμα στην Ιταλία να υπέχουν *de facto* υποχρέωση κατοικίας,

- διατηρώντας σε ισχύ το άρθρο 15 του νόμου 409, της 24ης Ιουλίου 1985, σχετικά με το επάγγελμα του χειρουργού-οδοντίατρου και τις διατάξεις

σχετικά με το δικαίωμα εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών από οδοντίατρους, υπηκόους κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το οποίο παραπέμπει στο άρθρο 1 του νόμου 1398, της 14ης Δεκεμβρίου 1964, ο οποίος τροποποιεί και συμπληρώνει τον νόμο 736, της 10ης Ιουλίου 1960, για την εγγραφή στα μητρώα μελών των ιταλικών ιατρικών συλλόγων που κατοικούν στην αλλοδαπή, από το οποίο προκύπτει ότι μόνον οι οδοντίατροι που είναι Ιταλοί υπήκοοι μπορούν να παραμείνουν εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ιατρικού συλλόγου σε περίπτωση μεταφοράς της κατοικίας τους σε άλλο κράτος μέλος,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρα 39 ΕΚ και 43 ΕΚ).

2) Καταδικάζει την Ιταλική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.

Gulmann	Σκουρής	
Puissochet	Schintgen	Macken

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 18 Ιανουαρίου 2001.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος του έκτου τμήματος

R. Grass

C. Gulmann